

ЖИТЄ і СЛОВО,

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ, ПОЛІТИКИ і НАУКИ.

Видає

РЛЪГА ФРАНКО.

Т О М VI.

ЛВВІВ

З друкарні Ставропигійського Інститута.

під зарядом Йоакима Греняка

1897

ЗМІСТ ШЕСТОГО ТОМУ.

— —

I. Беллетристика.

	стр.
В. Російські мелодії:	
1. Російська гармонія	44
2. Російським лібералам	44—45
3. Я — раб	45
4. Марусі Вітровій	170—172
Ното Поріг, з поезій в прозі С. Тургенева	322—323
Граб П. Вчора і сьогодні (вірш)	107—108
„ „ Невольницькі пісні I—II	294—295
Григор Л. Новина (вірш)	109
Гюго Віктор гл. Франко Іван.	
Золя Еміль Pontifex Maximus, уривки з повісти	
„Rome“	206—214
1. Щоденне життя папи	206—214
2. Приняте паломників	400—413
Кодюбінський М. Посол від чорного царя, опов.	96—106
Мелькований В. Не потурай, вірш	293
Тургенев С. гл. Ното	

Українка Леся	На вічну пам'ять листочки (вірш)	43
„	„ Слово, чому ти не твердая криця .	13—14
„	„ Fiat pox!	14—16
„	„ Грішниця	354—361
„	„ О, знаю я	361—362
„	„ Хвилина розпачу	362—363
Шпитеко Осип	Через неї, новеля	595—302
Франко Іван	Опозиція, казка	32—37
„	„ Для домашнього огнища, повість (в додатку)	1—96
„	„ Із Віктора Гюґо:	
	I. Сумліне	200—202
	II. Напис царя Мези	202—205
„	„ Індійські легенди (в додатку):	
	I. Ману і потопа світа	1—6
	II. Сунд і Унасунд	7—14
	III. Цар Віпашчіт у пеклі	18—21
	IV. Сакунталя	22—32

II. Статі наукові.

Вакс Бельґорт	Матеріалістичний погляд на історію	190—205
Дідон-Верн	Життя Ісуса Христа (в додатку) .	1—50
Дрепер Вільям	Історія боротьби між вірою і наукою, переклав М. Павлик (в додатку) .	1—96
Еванс П.	Боротьба теології з наукою	238—243
Шсу Бернард	Фабіянці і Фабіянizm (Лондонський соціаль-демократичний конгрес)	16—31
Штіве Віра	в чари і відьми	130—131
Франко Ів.	Соціалizm і соціаль-демократизм	265—292
„	„ Духоборці і Копаничарі	337—354

V. Критика і бібліографія.

Гнатюк В. Угро-руські календарі	329—335
Сусід Сербська література в р. 1896	168
Франко Ів. Сумна відомість	80—81
„ „ Поступ Славістики на віденьськiм уні- верситетi	81—84
„ „ Панько Куліш, некролог	84—85
„ „ Нові книжки	94—96

дійсно дже. Оже, если рѣскїи громады дѣають за свои права, которїи имъ запорѣчили Найяснѣйшїи ихъ Цѣсарь, и если дохочѣють томѣжъ давнѣ вѣрность непоколебимо, то нехайже выѣрають до соньма мѣжей спосѣбныхъ, оумныхъ. въ справахъ пѣбличныхъ краєвыхъ розѣмѣкючихъ са, за правами народа поставити са готовыхъ, но и цѣлѣсть Державы Австрїйской и тронъ нашего Монарха, на которїи теперъ изъ всѣхъ сторонъ вїють многочисленни вѣнѣшнїи и вѣстрѣннїи вороги, которїи однакожь сами одни сѣть певною порѣкою свободою народа рѣского въ Галиціи, окоронати хотачихъ. Революціа и вѣнтъ въ Оугорщинѣ розгорѣли са всюду, Богъ знае, що далѣй вѣде Тугары въ слѣдствїе давнѣйшой революціи и несчастивон вѣйны в р. 1859 лежатъ на всѣхъ краяхъ великїи, а еще оумножатса, если така революціа, якъ въ Оуграхъ, загоритса може и въ Галиціи, якъ того тамъ многїи собѣ желаютъ. (Кїнця нема).

Критика і бібліографія.

XVI Угороруські календарі.

1. Мѣсяцословъ на 1897 годъ имѣющїи дней 365. Составилъ отъ имени общества св. Василїя Вел. священникъ епархіи мукачевской Полїй Чучка, казначей общества. Годъ изданїя 39-ый. Унгарь. Цѣна съ полнымъ тїпикомъ 40 кр. —

Товариство св. Василїя В основано 1864 р. Метою його було видавати руські книжки для шкїл і для народа, а надто часописі для ширеня просвїти між народом. Товариство стало від разу сильно на ногах, бо за один рік здобуло собі понад 500 членів. На чолі його стояв знаний гофрат Адольф Добрянський, котрого діяльність всім добре відома. Товариство почало видавати деякі книжки і часопись. Здавалось, що з часом зїйде з тої хибної дороги, на котру ввїв

Його Добрянський і стане тим жерелом, в котрого поплине просвіта по цілій Угорській Русі, та ся надія не справдилась. Добрянського усунуено з заряду товариства, але його напрям не змінено. Люде, що ввійшли до нового заряду, чи не вміли чи не хотіли влити в нього нового життя; товариство почало поволи заснічуватись, а в 80-их роках цілковито завмерло. В початках 90-их років почали деякі люде носити ся з думкою відновлення товариства. По довгих заходах скликано в 1895 р. загальні збори, вибрано новий заряд і поручено йому зайняти ся на серію піднесенем товариства. В короткій звістці про товариство на ст. 2 З згаданого в заголовку календаря вказано власне ціль його, вказано, хто може бути його членом, а в кінці подано короткий витяг з ухвал, які запали на виділі товариства від 1895 р. по кінець 1896: „Опредѣлено: Издавати кожного года по два русскіе и единъ мадырскій мѣсяцословы (цѣна великаго мѣсяцослова 40 кр. а малого 20 кр.). Издавати дешевыя, тунія книжечки въ цѣнѣ 5, 10, 15, 20 крайцарѣвъ; издати Букварь, составленный учителемъ Михаиломъ Врабелемъ, постарати ся о составленіи и другихъ потребныхъ школьныхъ книгъ“. З тих ухвал виконано до тепер одну: видано календарь; що дальше буде, не знати. Одно тут бє в очи: товариство заложене будь що будь Русинами, руськими фондами, має обертати ті фонди не на видаванє тільки руських книг, але і мадырських. Чиж Мадыри таки бідні, що не годні відповідно підпирати свою літературу і треба їм аж помочи таких жебраків, як Русини угорські? Колиж тут ходить о віру, то чиж 150.000 Мадырів греко-католиків не годні самі для себе видати календар або що там їм треба, і мусять чекати, щоби Русини за них тее зробили? Русини ж і так видають і удержують своїми грішми дві мадырські часописи; чи сього ще не досить? Гей, люде, схаменіть ся! Що вам стало ся, що подібними ухвалами самі собі на шию петлю закладаєте? Чиж вам жите не миле, хоч і яке воно жалісне? Друга річ: коли товариство св. Василя має справді сповнювати відповідно до своєї задачі просвітну місію між угорськими Русинами, то мусить абсолютно вірвати з давнішими традиціями, мусить вкречи ся жаргону, в яким надрукувало і остатній календар, а взяти ся за народню мову, бо інакше не знайде собі стілько членів, скілько треба для успішної діяльності і в короткім часі буде мусіло знов заснути як доси спало! А шкода булаб,

щоби так стало ся, бо нім другий раз прийшло би йому проснути ся, хто знає, чи мало би для кого розвивати нову діяльність супроти того факту, що число угорських Русинів замість збільшувати ся, то через еміграцію то через винародовлене щораз меншає! Бачність, угорські Русини, коли хочете жити!

Вертаю до календаря. По вступній замітці, про котру я вже згадав, слідуєть ріжні літописи: „священная, всемірная, наша“, відтак часть астрономічна, народні вішуваня погоди і слоти, володіючий дім, календаріюм, заохота до асекурації в товаристві „Адрія“, вичислене торгів на Угорщині і устав церковний. По тім іде часть літературна, розділена на два відділи: 1) церковное чтеніє і 2) гражданское чтеніє. В першім відділі заміщені такі статі: а) Радость о Божѣ яко Отцѣ нашемъ, б) Вѣра въ безсмертіє души, в) Житіє иже во святыхъ Отца нашего Николая Муръ Ликійскихъ чудотворца. г) Пѣсни на Рождество Христово (разом три, зложені Урїилом Метеором). Яко homo profanus не тикаю сих статей цілковито. В другім відділі поміщені такі статі: а) Избранныя стихотворенія Алекс. Павловича, всіх 7. Щоби довго над ними не розводити ся, скажу, що Павловичева бандура мабуть дуже заржавіла (а може й завжди такою була!), бо ві всіх тих його поезіях нема ані кришки поезії, лиш пуста балаканина, на ніщо не здатна: ані думки, ані погляди, ані форма, ані мова нічим не нагадує, що се „поезії“. Для прикладу наведу тут початок одной „думи“: Минувшему во вѣчности

Да будетъ вѣчный покой!

А настоящій часъ спящій

Изъ сна буди ты Духъ мой! і т. д.

б) Тысящъ лѣтъ. Статя коротенька з кількома ілюстраціями відносить ся до торічних празників мадьярських. Визначує ся від інших майже чистою народньою мовою, з виємком таких слів, як это (тото, то, теє), пришествіє (прихід), или (або), различни (ріжні) і кілька інших, котрих наш нарід ані в Росії ані в Галичині ані на Угорщині зовсім не уживає. Також дуже нещасливе закінчене статі: „Явное дѣло тоже и это, оужъ всѣ народы Мадьярской державы суть собѣ братья, а межи ними найстаршій є мадьярскій народъ, который якъ это у частномъ семействѣ бывать, меншій честовати и слухати повиненъ“. Вправді колись так було — хоч не всюди — що меншій брат мусів слухати старшого; але се

минуло давно і мабуть ніколи не верне. Нині молодший брат має такі самі права, як старший і ніхто не може його змусити слухати старшого. Тим менше можна се при чинювати до народів. Кождий народ має право істнувати і лиш себе слухати; лише змусований народ слухає другого, бо мусить, але се є лише стаи переходий, змінний, котрий не може довго трівати; томуж шире не подібних думок, щоби Русини „честовав і слухав“ Мадяра, се очевидне добровільне рабство а надто. в) Короткая історія основанія и существованія сѣмевнща унгарскаго. Се історія, в котрій нема майже жадної історії. Автор єі, Іван Фленьков, ученик „високовченого“ (читай: мало знаючого) професора унгв. семинарії Дмитра Гебея, не має навіть понятя, що треба розуміти під словом „нація“. У нього існує навіть „греко-католицький народ“. Якже такому чоловікови брати ся за історію? Видно, що наука таких Гебеїв не иде до ліса; та жаль лиш, що вона страшно гемна, що не тільки не просвічує молоді голови, але доводить до духового отупіння. г) Гимназія Унгарска. В статейці сій подано деякі дані про істнуванє гімназії в Унгарії. Цікаві для нас отсі слова: „Что насъ русиновъ найлѣвше дотыкаеть, то отъ 1849 г. стало ся. Понеже въ высше казаномъ гимназіальномъ домѣ по выгнанію іезуитовъ найбільше нашихъ русскихъ священниковъ учило и понеже большинство учениковъ, якъ то и днесь, съ русскаго юношества состояло, на рускій языкъ не токмо кафедра поставила ся, но въ нижшихъ кляссахъ дѣти и другі учебныя предметы по руски слухали. — Уже такъ было, что и высшее правительство тотъ вопросъ положило предъ профессоромъ гимназій, котрый да бы былъ языкъ гимназій? Но они не дали отвѣта, токмо просили министерство, дабы само опредѣлило учебный языкъ. Изъ сихъ можно видѣти, что уже токмо на нитцѣ вѣсѣло то, ож гимназія наша т. є гр. католическа (знов пянїсть руська!) будетъ“... І хто вишен нинішньому положеню угорських Росинів? Чи не вони самі, не їй нерозум і аж до глупоти посунене рабство? д) Князь Францискъ Раковцій II и мы. Тут виписано місця з памятки Раковція, в котрих він говорить про те, як угорські Русини били ся по його стороні, щоби здобути собі волю. На жаль замість волі здобули неволю і то гіршу від вавилонської. Час було би їм з неї вже раз вийти. е) По сім сліднують короткі біографії з портретами двох мужів заслу-

жених для угор. Русинів: Андрія Греговчака попа, котрий полишив по собі кілька добродійних фундацій і Поповича, революціонера з 1848 р. відтак судді к'уріального (найвищого суду), котрий також пожертвував своє майно на алюмней угварській. ж) Василь Пузнякь. Це історичне оповіданє з тенденцією антисемітською. Головний герой оповіданя боре ся за свободу Угорщини та зражений житою і виданий австрійським військам, гине повішений на дубі. Мораль з оповіданя: Жид був, є і буде жидом, Юдою Іскаріотським, а про те він дійшов в Угорщині до величезного значіння, а той Русин, що боров ся за Угорщину, жие щоби лише платити і вмирати! з) Народнїя сказки и пришов'дки. В заголовку зазначено, що сей відділ походить з народніх уст. Основа справді народня, але мова не народня; їїх подав також жаргоніст Тільки слідующий розділ, названий „Сумьстнина“, в котрім подано кілька анекдотів, можна уважати народнім. Там заховано майже цілковито народній говор угорсько руський; жалє, що такого матеріалу не подано більше; колиб в нього вчитати ся жаргоністи, можеб зрозуміли в кінці, що блукають безцільно, та може вступилиб на просту дорогу! к) Літературну часть календаря кінчать пословиці зібрані А. Павловичем і два його вірші, писані не „літературною мовою“, але маковицьким „нарічієм“ Хоч і які вони собі, а все таки вони о ціле небо висші від попередніх, а бодай можуть бути зрозумілі народови, а що маюгь в собі і тенденцію, то можуть викликати у читача все якісь думки, чого про попередні Павловичеві вірші сказати не можна. Шкода, що автор маючи який такий хист не повернув його на „твори в нарічію“, але в жаргоні! Тоді заслуга його булаб велика; тепер вона сходить ad minimum. Так марнують ся люде, що блукаюгь по бездорожах, не можучи знайти битої дороги!

2. *Подкарпатскій Календарь съ типикомъ на годъ 1897 имѣющій 365 дней. Въ пользу и употребленіе подкарпатскаго греко-каѳ угро-русскаго народа. Печаталъ и издалъ Варволомей Іегерь, Унгарь.*

І сей календар уложений подібно до першого. По календарюм, віщуваню погоди (відповідний уступ названий: Гаврило подкарпатскій звѣздарь), уставі, володіючим домі і поазбучнім списі святих слідує часть літературна розділена також на два розділи. Перший „церковное чтеніе“ містить такі статі: а) Святий отець Николай, б) Мысли о

жизни человеческой изъ реченій славныхъ писателей собранія. Другий, „гражданское чтеніе“, містить: а) Ільясъ, Л Толстого, в оригівалі, тому не жаргономъ написана, але літературною мовою великоруською, котрої Угорсько-руські „патріоти“ бажають конечно навчити свого мужика, та се їм ніяк не хоче вдати ся. б) Чародѣйная склянка. Се казка звѣсна також між угорськими Русинами; в ній оповідаєть ся, як бідний чоловік розбогатів через чудесну склянку, що він міняв собі у незнайомого господаря. Шкода, що ві не подано в записі від якого угорсько-руського мужика, але аж в переводі з німецького! в) О тысячелѣтнемъ пашемъ празднествѣ (з ілюстр.). Се панегірик на торічну виставу будапештську. г) Новая унгарская гимназія. Коротенька статія написана з нагоди посвяченія нового будинку на гимназію. д) Миллениарныя торжества въ Берегскомъ комитатѣ (з ілюстр.). — короткий і лихий опис „торжеств“ в згаданім повіті. е) Новая Нѣредгазская Церковь (з ілюстр.) ж) Къ дѣтямъ — вірш Хомякова (для угорсько-руських дітей!) з) Новыя высочайшія отличія въ мукачевской Епархіи. Тут подано портрети двох угро-руських попів, Галактовича і Факовича, котрі промовляли в імени Русинів при „мілениарних торжествах“ і за те подіставали ордери. к) Нѣсколько словъ изъ исторіи епархіи мукачевской. Говорить ся тут про сварку латинських ягерських єпископів з руськими мукачевськими, що тягла ся довгий час за те, що руські єпископи не хотіли бути залежними від латинських, а ті змушували їх до сього. л) Народныя пѣсни — всіх 6. к) Єпископъ Юлій Фирцакъ въ Римѣ. н) О календарѣ въ календарѣ, о) Новыя члены капитула Мукачевскаго Мова тут про двох крилошанів, др Л. Микиту і Ник. Долиная. п) Николай Поповичъ, біографія з портретом; подані ще звістки про житє Юл. Вислоцького і Константина Матезонського з портретами. Остатній був російський емігрант і учив спієу в унгарській семінарі. Якии він мав вплив на деяких угорських Русинів, видно з того, що прозвали його „батьком“, як Добрянського „батьшкою“. р) Изъ нового свѣта Мова тут про церкву в Лендзей Па. с) Старый Думко (вірш, передрукований також в Уг. р. Листку) і Золотый вѣкъ — оповѣданє Урііла Метеора Вірш деревлявий, оповѣданє трохи живійше. Кінчить ся календар „Старого гаады совѣтами“, смішним і кількома пословицями.

Як видно, обидва календарі дрантиві, та перший все таки ліпший в порівнаню з другим.

По угорській Русі можна подибати ще такі календарі: 3) *Amerikanski Russko-Slovenski Kalendar na zvičajny 1897 365 dni majuci rok. Sostavil v mene i z poverenia „Sojedinenija Gr. kat. Russk. Bratstv« Pavel Jurievic Žatkovič, redaktor „Amerikans. Russk. Viestnika“.* Rok Vydania II-y New York, N. Y. 4) Той самий написаний жаргоном. 5) В немногих примірниках календар Просвіти.

Володимир Гнатюк.

Політичний огляд.

У внутрішній політиці Австрії тепер криза. Урядоване гр. Бадені викликало заколот, що пригадає бурі часів Гогенварта та Ауерсперга. Остатня сесія парламенту була бурлива, як ще ані одна доси в Австрії і скінчила ся побідою німецької обструкції, супроти котрої правительство показало ся зовсім безсильне. Парлямент замкнуло, та боротьба пішла по краях, закипіла особливо в Чехії. В парламенті склиіла ся „без волі правительства, але для підпирания правительства“ більшість, що зве себе „автономістичною“ і складає ся з німецьких клерикалів, польских клерикально ретроградних шляхтичів, буцім то демократично-поступових Молодочехів та клерикально-національного клубу полудневссловянсько-руського. Всі ті елементи крім Молодочехів — натуральні союзники, та що злучує з ними Молодочехів? Автономістична програма! — говорить ся по всіх газетах і зборах. Дивна річ, як се автономісти пішли на службу центральному правительству, що з гори означило собі мету — загорнути в свої руки як найбільше власти, „провадити всіх, а не дати себе нікому провадити“, а централісти Німці кинули ся завзято поборювати се правительство! Ми присвяtiamo освітленю сеї загадки осібною статю в слідуячій книжці „Житя і Слова“, а тепер сконстатуємо тільки, що будь як будь, а в Австрії розпочинаєть